

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת יתרו, תשע"ד
מספר 1052

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ויחך יתרו – בן אדם עם רגשות אברהם גוטליב

זכה יתרו כהן מדיין חותן משה רבנו אשר הצטרף לעם ישראל פיזית ורגשית, שפרשה חשובה מאוד הכוללת את עשרת הדיברות קרויה על שמו.¹ כאדם שבא מחוץ לעם ישראל זכה להשתתף בחוויה חיובית אדירה, רגשית ועמוקה עד מאוד, המתגלמת כשמחה נפשית עילאית. לאחר שיתרו שמע שה' הציל והוציא באורח פלא את עם ישראל ממצרים, הוא שמח מאוד וביותר: ויחך יתרו על כל-הטובה אשר-עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים.²

כפי שמתרגם אונקלוס "ויחך" – וישמח מלשון חדוה, כך גם מבאר רש"י לפי פשוטו של מקרא, שיתרו שמח עד מאוד שמחה עם תוכן חינוכי ערכי על גאולת ישראל ממצרים וכך משמע מן הטקסט הכתוב וגם מן הקונטקסט – ההקשר. יתרו מברך ומוקיר אותו ואת עצמתו האדירה ומכריז: ויאמר יתרו (=כהן מדיין) ברוך ה' אשר הציל אתכם (=עם ישראל) מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את-העם מתחת יד-מצרים. עתה ידעתי כי-גדול יהוה מכל-האלהים.³

מיד באופן ספונטני ובלי לחשוב יתרו מברך את ה' מתוך הכרת הטוב ועוד מצד אדם חיצוני, כהן מדיין שלא משתייך לעם ישראל. הוא מברך את ה' על ההצלה הכפולה "אשר הציל אתכם", את עם ישראל מיד העם המצרי ומיד מלכם פרעה, העריץ, הקשה והאכזרי. יתרו מציין שוב את הצלת העם "מתחת יד מצרים", מן השעבוד הגשמי והרוחני הכבד שהעם כרע תחתיו.

כעובד אלילים בעל עמדה בכירה הוא מגיע מתוך ידיעה והבנה עמוקה למסקנה לא פשוטה ולא מובנת מאליו עבורו. מסקנתו שה' יתברך, בורא העולם ומנהיגו, הוא גדול לאין ערוך בעוצמה ויכולות, מכל הישויות האלוהיות הקיימות בעולם. יתרו, מזדהה הזדהות עמוקה עם עם ישראל וממשיך בהכרת הטוב לה' ומקריב לפניו עולה וזבחים.⁴

רש"י לא מסתפק בפירוש לפי הפשט אלא מביא גם פירוש נוסף אך נוגד לקודמו לכאורה, הידוע בשם מדרש אגדה, כדברי שמואל (בן הדור הראשון של אמוראי בבל ומנהיג הקהילה היהודית בנהרדעא במאות 2-3) במסכת סנהדרין:⁵

נעשה בשרו חידודין חידודין (=קמטין קמטין, כפי שמבאר רש"י בגמרא) מיצר (=מצטער מאוד) על אבוד (=מפלת) מצרים, היינו דאמרי אינשי (= זה מה שאומרים אנשים) גיורא עד עשרה דרי (גר עד עשרה דורות) לא תבזי ארמאה באפיה (=לא תבזה גוי, נוכרי בפניו, כי עדיין יש לו רגש וסימפטיה לגויים כגוי לשעבר).

* ד"ר אברהם גוטליב, מרצה ומרכז קורסים ייחודיים בבית הספר ללימודי יסוד ביהדות.

¹ על יתרו כמנהיג גדול עם יסודות הנהגה, ראו בהרחבה מאמרי "יתרו חותן משה – עיון ביסודות הנהגה", בד"ד - בכל דרכיך דעהו, גל' 15 (תשס"ד) 76-65; Bentsi Cohen, Call me Jethro, New-York 2011.

² שמ' יח:ט.

³ שם, י-יא.

⁴ שם, יב.

⁵ צד, ע"א.

יש לציין כי התורה שינתה כאן בלשון לעומת מקומות אחרים רבים, שבהם היא משתמשת בצורת הפועל העברי שמ"ח ונוקטת כאן את צורת הפועל הארמי חד"ה. פרשנים רבים לאורך הדורות כבר דנו בדבר, ונציין את ביאורו של אור החיים הקדוש (רבי חיים בן עטר, מרוקו, המאה ה-18), המדייק היטב במילה להקשרה:

"וַיַּחַד יתרו": תרגום אונקלוס 'וַיַּחַד'. וצריך לדקדק למה ידבר הכתוב כאן ארמית ולא אמר לשון ברור שהוא לשון הקודש? והגם שאמרו ז"ל (סוטה לב, ע"א) שבעים לשון, אף על פי כן, דבר יגיד בשנותו את טעמו (על-פי תה' לד:א)! ונראה, כי יודיע הכתוב כי מתוך השמחה נתחדד בשרו. כי תמצא, כשתהיה לאדם שמחה והוא דבר שלא כפי המשוער במושג הרגיל ותיקלד בו הרגשה בהרכבת מזגו ולפעמים יתעלף ולפעמים יסתכן ממש. ועיין מה שפירשתי ב'ויגש' בפסוק לאמר 'עוד יוסף חי' (בר' מה, כו: "בשורה טובה... גם כשתהיה מופלאה לרוב השמחה, יסוכן האדם ויחלש ויגוע"!). והנה יתרו, הגם שקדם אצלו ידיעה מבשורות הטובות, אף על פי כן, כששמע תוכן הנס, ומה גם, ברדיפת המלאך אותם כמו שפירש בפרשת 'ויספר משה' והצילם ה' – נתחדד בשרו, ודבר זה מורגש אצל כל בעל חי מרגיש (= ובודאי אצל האדם שהוא נזר הבריאה, שתאורטית, אמורות להיות לו רגשות!)

לפי פשוטו של מקרא בכתוב והקשרו, יתרו שמח ולא עצוב ומצטער. לפיכך נראה בעקבות אור החיים הקדוש בראייתו הפסיכולוגית-פיזיולוגית לנפש האדם שמטרת התורה בשינוי הלשון להדגיש את שמחתו המיוחדת של יתרו – חדווה, שהיא סוג של שמחה שאפיונה חוויה פתאומית ורגעית, רגשית-פנימית ועמוקה מתוך התרוממות הנפש, הבוקעת מפנימיות לבו. הוא מוקיר ומעריך עד מאוד את גדולתו העצומה של ה' בורא העולם ומנהיגו, שהוא כול יכול, שעושה נסים ונפלאות שלא כדרך הטבע ומכיר בו בזה הרגע! בשרו נעשה חידודין חידודין כתגובה גופנית ספונטנית לשמחה פתאומית, שצמרמורת עזה ודוקרנית אחזתו לפתע מרוב התרגשות אדירה של שמחה הנובעת מיראת ה'. גופו מנורמל ומפותל וקרוב פיזיולוגית לעילפון או אף לאיבוד הכרה, קריסת מערכות, גסיסה ומוות.

ייתכן שיתרו גם הצטער על מפלת מצרים בגלל עברו ואפילו על כורחו, אבל תגובת גופו כאן מביעה שמחה מתפרצת באימפולסיביות מתוך דחף, נתפעם לבו וצומרר גופו מהתרגשות עצומה ומתפרצת של חוויית השמחה אשר בקצה החוצה מעמקי לבו ורגשותיו למצפונו הנקי והטהור. שמחה רגעית ועמוקה מעיין זו אבל אמיתית עשויה להתפתח לאושר המתמשך לאורך זמן.

בשפה המקצועית מדובר ב'פסיכולוגיה חיובית' (Positive Psychology) – ענף בפסיכולוגיה העוסק בחקר האושר והשגשוג האנושיים של בני אדם נורמטיביים בריאים. התכלית לדבוק באופטימיות ה"וורודה" ולהשתדל ולראות את הטוב כמנע מדיכאון.⁶

שמחתו של יתרו היא שמחה יהודית אמיתית, מוגדרת ומתוחמת עם גבולות, למשל בצו התורה לאדם המאמין בחג הסוכות: "ושמחת בחגך והיית אך (=רק) שמח (=ולא הולל!)".⁷ שמחה זו לא גולשת ולא נסחפת מעבר לנורמה של הסבירות וגם לא עוברת את 'גבול הטעם הטוב' אלא נשארת בתחום השמחה ולא הופכת להוללות! שהרי מהי שמחה? חוויה נפשית עצומה ורגעית של התרוממות והתעצמות הנפש, אשר עשויה להתפתח בעתיד לממדים חווייתיים של אושר מתמשך. חוויה חיובית, שבאה לידי ביטוי מעשי ומשמעותי במיוחד ביחסים חיוביים ונאותים בין אדם לחברו, המשפיעים שפע טוב על נפש האדם. האדם מרגיש סיפוק ורצון רב ממה שהשיג או הנאה מתוך הזדהות מאדם או פעולה כלשהי. הוא רואה וחש שיש שכר לפועלו וברכה בעמלו ביישום רצונו ומרגיש שהוא שווה משהו ואף יותר מזה. השמחה המתפרצת היא ספונטנית, מיידית, תוצר של הגשמה עצמית, המעלה ולעתים מקפיצה את הדימוי העצמי של האדם,⁸ המהווה את הערכתו למצב המציאותי הנתון.

⁶ למשל: Aabraham Maslow, *Psychology and Motivation*, New York 1954; M.E.P. Seligman et al, "Positive Psychology: Progress, Empirical Validation of Intervention", *American Psychologist*, July-August 2005 ובשני ספריו שיצאו לאור גם בעברית: **ילדות אופטימית**: תוכנית פסיכולוגית לבניית החוסן הנפשי של ילדים (תרגמה מאנגלית: חוה נווה), תל אביב, עם עובד, תש"ס-2000; אושר אמיתי: **הגשמה עצמית באמצעות פסיכולוגיה חיובית** (תרגמה מאנגלית: יעל זיסקינד-קלר), מושב בן שמן: מודן, 2005.

⁷ דב' טז:יד-טו. וכן, על היבטי השמחה ראו להלן, מאמרים מהדף השבועי. על השמחה בחג הסוכות ראו משה ארנד, 'סוכות' תש"ע (מס' 829); על השמחה ברגלים למהותה ראו הרב אופיר כהן, 'סוכות' תשס"ד (מס' 517); על השמחה מהצד ההלכתי ומהצד הרעיוני ראו מאמרי לפרשת 'כי תבוא' תשס"ד (מס' 719) ובנימין סלנט, פרשת 'ראה' תשע"ג (מס' 1028); על השמחה שבעבודת ה' ראו יעל צהר, לפרשת 'כי תבוא' תשס"ט (מס' 825); על שמחה של מצווה ראו אלכסנדר קליין, לפרשת 'כי תבוא' תשס"ו (מס' 669); על המצווה שבשמחה ראו בעז שפיגל, לפרשת 'כי תבוא' תשע"ב (מס' 983) וביבליוגרפיה ענפה שם.

⁸ על הדימוי העצמי של האדם בהיבטים דתיים ראו שטריק מיכאל ק', **דימוי עצמי באספקלריה יהודית**, מחלקת הפרסומים, משרד החינוך והתרבות, ירושלים תשנ"ד.

האדם חש שיש משמעות לקיומו, כאשר הצלחתו מעלה לו את המורל – מצב רוחו למרומם, ומעניקה לו עידוד רב להמשיך דרכו. ההצלחה מדרבנת את האדם ונוטעת בו מוטיבציה – כוח הנעה, אשר מניעה ודוחפת אותו להמשיך לשאוף ולהגיע להישגים. דימויו העצמי עולה ומרקייע לשחקים. האדם מצוי במעין ריחוף מעל פני הקרקע והוא שרוי "מעל המציאות" אבל בתוך המציאות. השמחה בועטת, פורצת ושועטת החוצה מעומק לבו ורגשותיו של האדם. היא באה לידי ביטוי חיצוני בהתנהגות האדם ברגע שהצליח להשיג דבר מה חשוב עבורו. אולם לעתים עדים אנו לשמחה ריקה ללא תוכן ממשי. אבל נשאלת השאלה במגדר הסוציולוגי-חברתי, מבחינה רציונלית-שיכלית, מציאותית, כפי שכבר שאל שלמה המלך 'החכם מכל אדם'⁹ בספרו המציאותי והמרתק 'קהלת': "לשחוק (=לצחוק), אַמְרֵתִי מְהוֹלָל (=הוללות); וּלְשִׁמְחָה, מֵה-זֶה עֲשֵׂה (=מה התועלת בה)?"¹⁰ איזו שמחה זאת? זו התנהגות חסרת תבונה, ללא כל מהות ותכלית סבירה. הצחוק נהפך להוללות וכך השמחה שכבר זלגה וחלפה את גבול ההוללות, כמו האהבה שנהפכה לתאוה! ואנו יודעים היטב מה מתרחש ברחבי העולם בחגם, עם השיכורים והמשתוללים פורקי העול.

החשש ל"איבוד המסגרת" קיים בשמחה האוניברסלית הכללית שאינה קשורה לדת ולאמונה. תכליתה פורקן לנפש – צבירת אנרגיות: "מילוי מצברים" – הטענת הגוף בכוחות מחודשים. אבל לעתים בלי סוף כאשר "השמים הם הגבול", כלומר ללא גבול, שהרי הפורקן מופרז, מוגזם וחסר טעם, באה היהדות ומעניקה לשמחה ממד דתי של מצווה, שמהותה חוויה חיובית רגשית עמוקה, מוגדרת ומתוחמת.

כך הרגיש גם יתרו. הוא מתרגש וגופו רועד מתוך שמחה הנובעת מיראת ה', אבל הוא "מחזיק את עצמו" ולא "נסחף" אלא מיישם את הכרת הטוב. הוא מוקיר בקול את הקב"ה ומקריב לפניו קרבן לאות הוקרה והערכה, תוצר של אנושיות ברוכה מצד בן אדם עם רגשות!

⁹ על-פי מל"א ה:יא.

¹⁰ קה' ב:ב.